

КОПНЯК М. А.,
аспірант кафедри
адміністративного права і процесу
(Львівський університет бізнесу
та права)

УДК 347:943(477)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРАНТУВАННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ СУДДІВ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ УКРАЇНИ ЯК АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЇХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті з'ясовано сутність і стан гарантування особистої безпеки суддів апеляційних судів України. Наголошено, що гарантування особистої безпеки суддів апеляційних судів під час виконання ними своїх професійних функцій та обов'язків є запорукою їх незалежності. Доведено, що наразі в Україні не гарантується безпека суддів на належному рівні насамперед тому, що досі не сформовано організаційно-інституційну основу гарантування такої безпеки.

Ключові слова: суддя, суддя апеляційного суду, гарантії незалежності суддів, безпека, особиста безпека судді апеляційного суду.

В статті вивчена сутність и состояние обеспечения личной безопасности судей апелляционных судов Украины. Отмечено, что обеспечение личной безопасности судей апелляционных судов при исполнении ими своих профессиональных функций и обязанностей является важной гарантией их независимости. Доказано, что сейчас в Украине не обеспечивается безопасность судей на должном уровне прежде всего потому, что до сих пор не сформирована организационно-институциональная основа обеспечения такой безопасности.

Ключевые слова: судья, судья апелляционного суда, гарантии независимости судей, безопасность, личная безопасность судьи апелляционного суда.

Legislation nature and state of personal security of judges of appellate judges Ukraine was made. Emphasized that ensuring the personal safety of appellate judges in the performance of their professional functions and responsibilities is an important guarantee their independence. Proved that today in Ukraine is not the safety of judges at the appropriate level, above all due to the fact that has not yet formed the organizational and institutional framework of the provision of security.

Key words: judge, appellate judge, guarantees of judicial independence, security, personal safety Appeal Court.

Вступ. Одним із важливих напрямків розбудови української державності є вдосконалення національної системи правосуддя. Слід відмітити, що це питання постало перед Україною одразу ж після проголошення її незалежності, однак ціла низка його проблемних аспектів не втрачає актуальності і сьогодні, незважаючи на те, що у цій сфері вже було проведено ряд реформ. Одним із таких «каменів спотикання» у системі українського правосуддя, який через ряд як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників ніяк не вдається усунути, є низький рівень якості та ефективності забезпечення незалежності суддів. Про важливість ствердження та всебічного забезпечення практичної реалізації принципу незалежності суддів свідчить зміст відповідних офіційних правових документів концептуального та

стратегічного характеру. Так, у Концепції судово-правової реформи від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ зазначалося, що головною метою судово-правової реформи і формування незалежної судової влади є перебудова судової системи, створення нового законодавства, вдосконалення форм судочинства.

У процесі реформування необхідно: шляхом ефективного розмежування повноважень гарантувати самостійність і незалежність судових органів від впливу законодавчої і виконавчої влади; реалізувати демократичні ідеї правосуддя, вироблені світовою практикою і наукою; створити систему законодавства про судоустрій, яке би забезпечило незалежність судової влади; поступово здійснити спеціалізацію судів; максимально наблизити суди до населення; чітко визначити компетенцію різних ланок судової системи; гарантувати право громадянина на розгляд його справи компетентним, незалежним і неупередженим судом [1].

У чинній на сьогодні Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. від 20 травня 2015 р. № 276/2015 також ідеться про те, що її метою є визначення пріоритетів реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини [2].

Зрозуміло, що означена проблема не могла залишитися поза увагою дослідників, зокрема їй своїй праці приділяли увагу П. Гель, П.В. Шумський, А.П. Рачинський, В.Ф. Бойка, В.Д. Бринцева, М.В. Василевич, М.А. Погорецький, О.Б. Горова, С.П. Щерба, С.В. Прилуцький, С.О. Короед, О.Г. Яновська, Ю.М. Грошевий, І.О. Коресіна, Т.М. Добровольська, О. Овчаренко та ін. Втім, незважаючи на суттєвий науковий доробок питань судочинства в Україні взагалі та щодо принципу незалежності суддів зокрема, слід констатувати, що останній досі не отримав повноцінного всебічного вивчення, насамперед через свій складний, комплексний характер.

Постановка завдання. Метою статті є розглянути таку гарантію забезпечення незалежності суддів апеляційних судів України як гарантування їх особистої безпеки.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді [3]. У своїй професійній діяльності суддя є незалежним і підкорюється тільки Конституції та законам України.

Такий аспект правового статусу судді гарантується ст. 126 Основного Закону України, у якій закріплено, що плив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку [4].

Також принцип незалежності суддів закріплений у ст. ст. 6 та 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, згідно з якою суди, здійснюючи правосуддя, є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом. Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються і мають наслідком відповідаль-

ність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи повинні утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади. Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до цього Закону діє суддівське самоврядування [3].

Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом. Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора [3].

На практиці ствердження та реалізація принципу незалежності суддів забезпечується: 1) особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень; 2) недоторканністю та імунітетом судді; 3) незмінюваністю судді; 4) порядком здійснення правосуддя, визначеним процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення; 5) заборонаю втручання у здійснення правосуддя; 6) відповідальністю за неповагу до суду чи судді; 7) окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом; 8) належним матеріальним та соціальним забезпеченням судді; 9) функціонуванням органів суддівського врядування та самоврядування; 10) визначеними законом засобами гарантування особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також іншими засобами їх правового захисту; 11) правом судді на відставку [3].

З викладеного видно, що серед інших напрямків забезпечення незалежності суддів, зокрема суддів апеляційних судів України, окреме місце належить гарантіям їх особистої безпеки. Безпека, пише О.П. Дзьобань, – це рівень захищеності будь-якого суб'єкта від тих або інших загроз, внаслідок впливу яких йому (суб'єкту) може бути нанесений певний збиток [5, с. 38].

Я. Тимків вважає, що безпека – це стан, який дає відчуття певності, і гарантії її збереження, а також шанс на вдосконалення; одна з основних потреб людини, ситуація, яка характеризується відсутністю ризику втрати того, що людина особливо цінує, наприклад, здоров'я, праці, поваги, відчуттів, матеріальних благ [6].

Ю.П. Сурмін визначив безпеку як стан відсутності будь-якої загрози; стан об'єкта, у якому йому не може бути завдано суттєвих збитків або шкоди; стан стійкого існування (розвитку) об'єкта, за якого вірогідність небажаної зміни будь-яких характеристик (параметрів) його життєдіяльності (функціонування) невелика; прийнятний рівень небезпеки (прийнятний ступінь захищеності від загроз), залежний від витрат на обмеження дії чинників, які ініціюють небезпеку; здатність об'єкта, явища або процесу зберігати свої основні характеристики (параметри), сутність за негативних дій із боку інших об'єктів, явищ або процесів [7, с. 59].

Отже, особиста безпека судді апеляційного суду – це стан відсутності зовнішньої загрози життю та здоров'ю судді, а також його життєво важливим інтересам під час виконання ним своїх професійних функцій. Забезпечується такий стан через систему організаційно-правових, фізичних і тактико-психологічних заходів, які дозволяють забезпечити збереження життя та здоров'я судді апеляційного суду, а також підтримання високого рівня ефективності його професійних дій [8].

Основним нормативно-правовим актом, яким визначено організаційно-правові засади гарантування особистої безпеки суддів апеляційних судів України є Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ, який встановлює систему особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а також від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазна-

чених осіб та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих працівників [9]. Основними заходами гарантування безпеки суддів, зокрема суддів апеляційних судів є:

- а) особиста охорона, охорона житла і майна;
- б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) встановлення телефону за місцем проживання;
- г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- д) тимчасове розміщення у місцях, що гарантують безпеку;
- е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;
- є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення в інше місце проживання [9].

Зокрема, особиста охорона суддів застосовується в разі встановлення даних, що свідчать про реальну небезпеку посягання на осіб. У разі необхідності житло і майно осіб, взятих під захист, за рахунок коштів місцевого бюджету обладнуються засобами протипожежної й охоронної сигналізації, замінюються номери їх домашніх телефонів і державні номерні знаки належних їм транспортних засобів. Можуть також застосовуватися оперативно-технічні засоби відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [9].

Окрім означених законів «Про судоустрій і статус суддів», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про оперативно-розшукову діяльність», організаційно-правові засади реалізації гарантій особистої безпеки суддів також визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України та рядом відомчих актів правоохоронних органів: Положення про порядок фінансування заходів із гарантування безпеки осіб, взятих під державний захист, затверджене наказами міністра фінансів, міністра внутрішніх справ, голови Служби безпеки України і Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 11 січня 1996 р. № 5/25/21/33/20; наказ міністра внутрішніх справ України від 23 липня 1997 р. № 467 «Про створення спеціальних підрозділів міліції для гарантування безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів»; Тимчасова інструкція про порядок гарантування безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів, затверджена наказом міністра внутрішніх справ України від 26 лютого 1998 р. № 130 [10, с. 94].

Слід констатувати, що попри низку нормативно-правових актів із питань гарантування безпеки суддів, на практиці останнім часом її рівень суттєво погіршився. Така ситуація пояснюється насамперед реформуванням правоохоронних органів у країні, зокрема органів внутрішніх справ, у процесі якого було ліквідовано спеціальний підрозділ судової міліції «Грифон». Замість нього таку функцію має виконувати спеціальна воєнізована охорона у складі Державної судової адміністрації. Однак ця служба й досі не розпочала своє функціонування, зокрема через відсутність фінансів на її утримання. Саме тому відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2015 р. № 906 «Про забезпечення охорони судів, інших органів та установ судової системи, а також установ судових експертиз» тимчасово, на період до початку виконання в повному обсязі повноважень відомчою воєнізованою охороною Державної судової адміністрації, охорона судів, інших органів та установ судової системи, а також установ судових експертиз здійснюється підрозділами Національної гвардії та Національної поліції [11].

Утім, практика свідчить про те, що підрозділи Національної гвардії та Національної поліції не забезпечують належного рівня безпеки суддів. Зокрема, це підтверджується заявою Ради суддів України та Державної судової адміністрації України, у якій зазначається, що від місцевих, апеляційних судів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України до Ради суддів України та Державної судової адміністрації України щоденно надходить інформація стосовно неналежної охорони приміщень судів, органів та установ системи правосуддя підрозділами Національної поліції України та Національної гвардії України або взагалі повної відсутності такої охорони, що призводить до виникнення надзвичайних подій [12].

У заяві також зазначається, що станом на 5 жовтня 2016 р. з 801 приміщення, де розміщуються апеляційні та місцеві суди, 424 (53%) будівлі не охороняються взагалі, 219 (27%) – тільки вдень, 4 (1%) – лише вночі. Цілодобовою охороною підрозділами Національної поліції України забезпечується лише 154 приміщення (19%). Рада суддів України та Державна судова адміністрація України звертають увагу на неприпустимість припинення та здійснення неналежної охорони судів і наголошують на тому, що такі дії призводять до вільного доступу до приміщень судів осіб, які перешкоджають роботі судів, належному веденню судових справ і мають наслідком припинення здійснення правосуддя судами, що порушує гарантоване Конституцією України право людини на звернення до суду за захистом прав і свобод [12].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що гарантування особистої безпеки суддів апеляційних судів під час виконання ними своїх професійних функцій та обов'язків є запорукою їх незалежності. Практика свідчить про те, що наразі в Україні не гарантується безпека суддів на належному рівні, що насамперед пояснюється тим, що досі не сформовано організаційно-інституційну основу гарантування такої безпеки. Мається на увазі те, що у процесі реформування органів внутрішніх справ спецпідрозділ судової міліції «Грифон» був ліквідований, а нова воєнізована служба охорони судів та їх працівників до сьогодні не запрацювала.

Список використаних джерел:

1. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>.
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. : Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015.
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – Х. : Право, 1996. – 68 с.
5. Дзьобань О.П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення) : [монографія] / О.П. Дзьобань. – Х. : Константа, 2006. – 440 с.
6. Тимків Я. Теорія і практика сучасної європейської політики безпеки. Приклад Польщі / Я. Тимків. – Л. : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 224 с.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
8. Юридична психологія : [підручник] / за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. – К. : КНХ, 2007. – 360 с.
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.
10. Галайденко Т.В. Правові основи забезпечення безпеки суддів / Т.В. Галайденко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 93–108.
11. Про забезпечення охорони судів, інших органів та установ судової системи, а також установ судових експертиз : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2015 р. № 906 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/906-2015-%D0%BF>.
12. Заява Ради суддів України та Державної судової адміністрації України щодо тиску на суддів та незабезпечення охорони судів [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://rsu.gov.ua/ua/news/zava-radi-suddiv-ukraini-ta-derzavnoi-sudovoi-administracii-ukraini-stosovno-nezabezpecenna-ohoroni-sudiv>.

